

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ด้วยนวัตกรรม
ชุมชนวิถีพุทธ เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง*

The Area-Based Development of Phra Budit Asa and Phra Dhammajarik
Based on Buddhist Local Innovation for Solve Poverty Problems of
the Highland People

¹สมบุญ ตาสนธิ, พระครูพิลาธธรรมการ (ณัฐพล ประชุมหะ),
พระมหาธณัชพงษ์ สุพรหมปณโณ (คิดอ่าน), อำนาจ ขั้ววิชัย และ บั้วสวรรค์ จันทรพันดาว

¹Somboon Tasonthi, Phrakhru Piladdhammakorn (Natthaphon Prachunha),
Phramaha Thanatchapong Subrahmapanno (Kidarn), Umnat Kudvichai
and Buaswan Junpundao

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: sdtasonthi@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง 2) เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ใช้รูปแบบการวิจัยผสมผสาน คือ การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ ในพื้นที่ 3 ชุมชน คือ (1) บ้านดอกแดง (2) บ้านห้วยบง (3) บ้านจันทร์ มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 21 ราย แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) พระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก 3 ราย (2) ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน 3 ราย (3) ชาวบ้าน 12 ราย (4) ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ 3 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก มีกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำการประเมินผลกิจกรรมทั้งก่อน-หลัง และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวัดระดับได้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) กับค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทำการแปลผลและสรุปผล

ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ประกอบด้วย การส่งเสริมการศึกษา การเผยแผ่ธรรมะ และการพัฒนาสาธารณูปโภค มีกระบวนการ 5 ประการ (1) การพึ่งพาตนเอง (2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ (4) การมีส่วนร่วมระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน (5) การสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า 2) การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ (ศึกษา) เพื่อพัฒนาให้มีความเพียรในการประกอบสัมมาอาชีวะ คณะผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์ (โลโก้) “ขายดีของดอย” 1 แบบ และผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ จำนวน 3 ชิ้น คือ (1) ข้าวดอกแดง (2) กาแฟห้วยบง (3) ผ้าทอวัดจันทร์ เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายสินค้าชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง

คำสำคัญ: การพัฒนาเชิงพื้นที่; นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ; พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก; ความยากจน; ราษฎรบนพื้นที่สูง

Abstract

The research article consisted of two objectives: 1) to develop the area-based development model based on Buddhist local innovations to solve poverty problems of the highland people; and 2) to develop Buddhist local innovations for Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik to solve poverty problems of the highland people. The study employed mixed-methods research, including qualitative and quantitative methods, in three communities: 1) Ban Dok Daeng; 2) Ban Huai Bong; and 3) Ban Chan. The sample group consisted of 21 persons, divided into 4 groups: 1) three Phra Bundit Asa/ Phra Dhammajarik; 2) three community leaders/ local scholars; 3) twelve villagers; and 4) three experts on Buddhist local innovations. The data were collected through in-depth interviews, participatory action research activities, pre-and post-evaluation. The obtained data were analyzed using mean and standard deviation (S.D.). The data were interpreted and summarized.

The results of the study revealed as follows: 1) The development of the area-based development model based on Buddhist local innovations includes the promotion of education, the propagation of the Dhamma and the development of public facilities. There are five processes, namely (1) self-reliance, (2) conservation of natural resources, (3) development of the temple as a learning center, (4) cooperation among villages, temples and schools, and (5) cultural commodification; 2) The development of Buddhist local innovations involves the involvement of monks in promoting the temple as a learning center (sikkhā) in order to develop people's efforts to make a right livelihood. In this regards, the research team has been involved in the development of a product level (logo) “Kai-dee Kong-doi” and three community products as prototype products, namely (1) Khaodoi Dokdang, (2) Huaybong coffee, (3) Watchan fabric, to promote channels for the sale of community products of the highland people.

Keywords: Area-based Development; Buddhist Local Innovation; Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik; Poverty; Highland People

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางภูมิภาค วัฒนธรรม ยังมีกลุ่มชาวชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาแต่เดิม แต่ยังขาดการพัฒนาและการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านต้นทุนทางชุมชน สามารถพัฒนาและยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ เช่น พื้นที่บนดอยาวัว อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย หรือบ้านปางไฮ อำเภอดอยสะเก็ด และบ้านม่อนแจ่ม อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น จากการรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในมิติต่างๆ มีสภาพปัญหา 11 ประเด็น

ดังนี้ (1) การถือครองที่ดินอย่างถูกต้องและการเข้าถึงทรัพยากร (2) สิทธิในการได้รับสัญชาติเพื่อให้เข้าถึงสวัสดิการแห่งรัฐต่างๆ อย่างเท่าเทียม (3) ความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (4) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงการศึกษาให้เยาวชนเรียนในระดับที่สูงขึ้น (5) ความเป็นธรรมในการบริการสาธารณสุขตลอดจนการอนุรักษ์การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร (6) การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวิถีวัฒนธรรม (7) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (8) การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก ยกระดับขีดความสามารถในการผลิตควบคู่กับการยกระดับรายได้และความกินดีอยู่ดี (9) การส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มเพื่อการศึกษาและการประกอบอาชีพ (10) การส่งเสริมให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพลเมืองไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ (11) การเตรียมพร้อมรับมือกับภัยธรรมชาติ ภัยพิบัติ และปัญหาสิ่งแวดล้อม (Thailand Science Research and Innovation, 2021)

คณะผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงยังขาดการส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ และการพัฒนาเชิงพื้นที่นั้นควรที่จะพัฒนาโดยการนำหลักแห่งพระพุทธศาสนาไปช่วยส่งเสริมเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านกายภาพและจิตภาพ จึงทำการศึกษาและวิจัยเรื่อง **“การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”** โดยได้ทำการศึกษาพื้นที่อาศรมซึ่งน่าจะเป็นพื้นที่ต้นแบบได้ จำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมพระบัติตออาสบบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลิ อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีจุดเด่นในการปลูกข้าวกล้องดอวยสายพันธ์ดั้งเดิมของชุมชน (2) อาศรมพระบัติตออาสบบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีจุดเด่นคือรสชาติของกาแฟป่า(หลวงวัด)ซึ่งเติบโตตามธรรมชาติที่สมบูรณ์(เทวดาเลี้ยง) (3) อาศรมพระธรรมจาริกวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีจุดเด่นในเรื่องงานหัตถกรรม เช่น ผ้าทอมือที่เรียกว่าย้อมวัดแวน(วัดจันทร์) ทั้งนี้อัตลักษณ์ของสินค้าชุมชนบนพื้นที่สูงจะหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงจากการมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐาน โดยอาศัยการพัฒนาด้วยนวัตกรรมวิถีพุทธให้อยู่ดีมีสุขด้วยหลักแห่งไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของชาติ (2561-2580) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแผนที่ 13 ว่า “มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่สร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม” (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2022)

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจะเป็นการดำเนินการที่สำคัญในการพัฒนาและยกระดับประเทศให้เป็นประเทศรายได้สูง ที่มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เพื่อวางรากฐานที่มั่นคงให้กับเศรษฐกิจไทยในอนาคต โดยการส่งเสริมเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดการยกระดับมาตรฐานการครองชีพและความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น สร้างความสามารถในการแข่งขันโดยการพัฒนาและส่งเสริมการสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรเพื่อสร้างรายได้ให้เกษตรกร และการส่งเสริมวิสาหกิจเริ่มต้นและวิสาหกิจชุมชน จำเป็นที่จะให้ประชาชนเข้ามาสู่กระบวนการพัฒนาโดยเน้นกลวิธีการแก้ไขปัญหาความยากจน ตามกระบวนการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ของสังคม เพื่อจะนำไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นและการเสริมสร้างพลังของประชาชน (Sirasunthorn, 2013)

ชุมชนรากฐานจึงมีความสำคัญมากเพราะชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ถ้าไม่ส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างความรู้ของชุมชน เพื่อการนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการสร้างความสุขของชุมชน การพัฒนาประเทศในภาพรวมจะประสบความสำเร็จได้อย่างไร (Phramaha Suthit Apakro, 2005) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับ ศาสตร์สมัยใหม่ และสร้าง

พุทธนวัตกรรมการเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม แผนพัฒนามหาวิทยาลัยฉบับนี้ ยังได้เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) (Phra Metheedhammachan, 2022) สถาบันสงฆ์ไทยพระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย ไม่เข้าใจพุทธธรรมอย่างลึกซึ้ง และไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบัน จึงสื่อสารกับประชาชนไม่ได้ การที่มีพระสงฆ์เข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้งเข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบัน และมีความสามารถในการสื่อสารมีความสำคัญต่อประเทศไทยและต่อโลกมาก (Wasee, 2013)

องค์กรพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างทางสังคม พระสงฆ์ที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงมี 2 กลุ่ม คือ (1) พระบัณฑิตอาสา (2) พระธรรมจาริก มีหน้าที่ในการพัฒนาเชิงพื้นที่ของราษฎรบนพื้นที่สูง พัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะด้านจิตใจตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นหลักชัยในการสร้างภาพลักษณ์ และสร้างชุมชนเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า (cultural commodification) ได้อย่างมีคุณค่า และเมื่อได้ผ่านกระบวนการวิจัยแล้ว จะเป็นแนวทางหนึ่งในการร่วมสืบสาน รักษา และต่อยอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน สามารถยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงเกษตรนิเวศได้ ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ (Phra Sutheeratanabandit, 2021) ซึ่งเป็นการลงทุนน้อยแต่ได้กำไรทางสุขภาวะทั้งทางกายและใจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในพื้นที่อาสาสมัครจำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมพระบัณฑิตอาสา บ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีจุดเด่นในการปลูกข้าวกล้องดอกลายพันธุ์ดั้งเดิมของชุมชน (2) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีจุดเด่นคือรสชาติของกาแฟป่า (หลังวัด) ซึ่งเติบโตตามธรรมชาติที่สมบูรณ์(เทวดาเลี้ยง) (3) อาศรมพระธรรมจาริกวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการสร้างเครื่องมือวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ การแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง เพื่อวิเคราะห์ SWOT ร่วมกับชุมชน เช่น ความต้องการในการพัฒนาสินค้าชุมชนจากวัตถุดิบในชุมชนและต้นทุนทางภูมิสังคม บทบาทของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสา และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบเครื่องมือ โดยเครื่องมือวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2) แบบประเมินก่อนและหลัง ตรวจสอบคุณภาพคุณภาพเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพในด้านของเนื้อหา (Content Validity) นำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (Index of Item Objective Congruence: IOC)

โดยจริยธรรมในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญและตระหนักถึงสิทธิส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจสอบจริยธรรมวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ว.477/2565

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เพื่อศึกษาบริบทชุมชนเชิงพื้นที่และดำเนินการเก็บข้อมูลตามระยะการวิจัย ดังนี้

ระยะวิจัยที่ 1) ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม ดังนี้ **กลุ่มที่ 1** พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ จำนวน 3 แห่งๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 2** ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 แห่งๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 3** ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือก จำนวน 3 แห่งๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท **กลุ่มที่ 4** เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอาจารย์มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป

ระยะวิจัยที่ 2) การสร้างกิจกรรมการแบบมีส่วนร่วม มีผู้ร่วมกิจกรรม 3 กลุ่ม ดังนี้ **กลุ่มที่ 1** พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก จำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 2** ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 3** ชาวบ้าน รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาทโดยมีกระบวนการและขั้นตอน คือ การจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 รายในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง ทำการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้โดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ ในกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ”

กิจกรรมที่ 2 การให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ”

กิจกรรมที่ 3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ ด้วยการประกวดออกแบบโลโก้ หรือสลากผลิตภัณฑ์ เป็นกิจกรรมที่ต่อยอดจากกิจกรรมที่ 2 โดยนิสิตชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นผู้สังเกตการณ์ ได้ร่วมทำการออกแบบโลโก้ ภายใต้สัญลักษณ์ “ชายดีของดอย” ออกมา 6 แบบ ทำการคัดเลือกแบบโดยตัวแทนจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมในระบบ ZOOM จำนวน 10 รายจาก 22 ราย จนได้ออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง จำนวน 1 แบบ

ต่อมาได้นำแบบโลโก้ไปพัฒนาร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน จากอาจารย์ประจำภาควิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ โดยคณะวิจัยได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 รายจาก 3 ชุมชน จนได้ตัวอย่าง จำนวน 3 ชิ้น

ระยะวิจัยที่ 3) การประเมินผลกิจกรรมทั้งก่อน-หลัง ด้วยแบบวัดระดับหรือเรียงลำดับ (Ordinal Scales) โดยใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วน 5 ระดับของลิเคิร์ต (Likert's rating scale) 5 ระดับเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นโดยผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยการวัดค่าการพิจารณาความตรงตามเนื้อหาของแบบสอบถาม (Index of item Objective Congruence: IOC) มาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เพื่อประเมินผลกิจกรรมดังนี้

1. การให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ”

2. การให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ผ่านระบบ

ZOOM

ขั้นตอนที่ 4) การวิเคราะห์ผลข้อมูลและสรุปผล สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการเปลี่ยนตัวผู้ทำการสัมภาษณ์ สำหรับการวิเคราะห์

ข้อมูลเชิงปริมาณ การแปรผลข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ด้วยสถิติแบบพรรณนา เพื่อวัดระดับหรือเรียงลำดับ (Ordinal Scales) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ดำเนินการสรุปผลข้อมูล

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ผลการวิจัยพบว่า

1) การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงของพระบ้นจิตอาสา มี 2 หน่วยงานคือ (1) พระบ้นจิตอาสา ได้แก่ อาศรมบ้านดอกแดง มีพระมหาฐานันดร เขมปญโญ ประจำอยู่อาศรม และอาศรมบ้านห้วยบง มีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร เป็นเจ้าอาวาสวัดห้วยบง และ (2) พระธรรมจาริก 1 แห่ง คือ อาศรมบ้านจันทร์ มีพระจันทร์ กิจจารักษ์ เป็นเจ้าอาวาสวัด จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการเปลี่ยนตัวผู้ทำการสัมภาษณ์พบว่า ชุมชนทั้ง 3 แห่ง มีรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ 4 ประการ คือ

1) การพึ่งพาตนเอง ด้วยความที่ชุมชนทั้งสามแห่งนี้การเดินทางคมนาคมไกล ยากต่อการที่รัฐจะมาพัฒนา ด้วยภูมิประเทศที่สูงและคมนาคมลำบากพระสงฆ์และประชาชนบนพื้นที่สูงจึงมีศักยภาพและการปรับตัวที่จะพัฒนาโดยการพึ่งตนเองเป็นหลักการพัฒนาพื้นที่เบื้องต้นด้วยความพยายามเพื่อที่จะดำรงชีวิตและครอบครัวให้รอดได้ทุกสถานการณ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 เกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น

พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก รวมถึงคณะผู้วิจัยได้ไปมีส่วนร่วมกับการการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่น มุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลักเบื้องต้นก่อน ดังนั้น การที่พระสงฆ์และประชาชนสามารถพึ่งตนเองโดยมีการส่งเสริมการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองนั้นจะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว ชุมชนจะต้องพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารก่อนเป็นลำดับแรก โดยเฉพาะในด้านความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีธุรกิจการเกษตรของชาวบ้านอย่างง่าย ๆ จากนั้นจึงค่อยก้าวไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่นๆ เช่น การผลิตสินค้าสู่การตลาด พระสงฆ์และประชาชนที่นี้จึงเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลักและนับว่าเป็นศักยภาพของชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีมาตั้งแต่กำเนิด

2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้นทุนทางธรรมชาติได้อย่างดีเยี่ยม ทั้งนี้พื้นที่ดอกแดง บ้านจันทร์ และห้วยบง พระสงฆ์เป็นผู้นำรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดและเป็นที่พักพิงของทุกชีวิตบนโลก พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก และประชาชนบนพื้นที่ทั้ง 3 แห่งนี้ จึงมีส่วนในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตการรักษาของพระมหาฐานันดร เขมปญโญ ได้ปลูกฝังประชาชนในท้องถิ่นในการรักษาป่าธรรมชาติให้อยู่คงเดิมจำนวนประมาณ 1,000 กว่าไร่ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับเขตพื้นที่ใกล้เคียงเช่นหมู่บ้านแม่โถซึ่งอยู่ไม่ห่างจากบ้านดอกแดงมากนัก ป่าที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกทำลายเกือบหมดสิ้น เนื่องจากชุมชนชาวบ้านได้ปรับจากเกษตรที่ปลูกกะหล่ำมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

ด้านการรักษาวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ เนื่องจากอาศรมและชุมชนทั้งสามแห่งเป็นชุมชนชาวปกาเกอะญอ วัฒนธรรมด้านภาษา การแต่งกาย วิถีชีวิตยังดำรงไว้เป็นอย่างดี วัฒนธรรมชาติพันธุ์ของทั้ง 3 แห่งที่นี้ คือ ภูมิปัญญาหัตถกรรมเช่น ผ้าทอมือ จักสาน ภาษา อาหาร ศิลปะเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

ที่มีพลังจนกลายเป็นพื้นฐานของสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้ชุมชนทั้งสามแห่งเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ในท่ามกลางกระแสของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์กลายเป็นสินค้า (Cultural goods) ที่โดดเด่นและยั่งยืน เพราะเริ่มมีชาวไทยและต่างชาติมาท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้น

3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ชุมชนดอกแดงมีอาศรมพระธรรมจาริกดอกแดงเป็นศูนย์กลาง ชุมชนบ้านห้วยบงมีอาศรมวัดห้วยบงเป็นศูนย์กลาง ชุมชนบ้านจันทร์มีอาศรมวัดบ้านจันทร์เป็นศูนย์กลางเป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้ด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา ศิลปะ เศรษฐกิจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทน ของวัดในการแสดงบทบาทต่างๆ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาท สำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศด้วย เพราะพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือ ของบุคคล ทุกชั้นในสังคม

4) การมีส่วนร่วม (participation) การที่พระเจ้าอาวาสและเจ้าอาศรมพระบัณฑิตอาสาแห่งนี้ ท่านได้เปิดโอกาสให้ชุมชนประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน รวมถึงหน่วยงานรัฐ และเอกชนภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนวัด มาร่วมพัฒนาด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา พุทธศิลปะ เศรษฐกิจ โดยใช้หลัก คำว่า “บ-ว-ร” ย่อมาจากคำว่า “บ้าน วัด โรงเรียน” ถือว่าเป็นองค์กรทางสังคมที่มีความสำคัญ และมีความสำคัญอย่างสูงยิ่งสำหรับสังคมไทยเรา เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต และเป็นหลักของการพัฒนาบนพื้นที่สูง สืบเนื่องจากการทำวิจัยครั้งนี้ได้นำนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนาลงพื้นที่วิจัยด้วย ทำให้พระนิสิตได้เห็นความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจึงไปปฏิบัติศาสนกิจเป็นพระธรรมจาริก 1 รูป ประจำอาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยบง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และพระบัณฑิตอาสา 1 รูป ประจำอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านแม่คิง อำเภองาว จังหวัดลำปาง เป็นดังศาสนาทายาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นการขยายผลจากโครงการวิจัยนี้

โครงการวิจัยนั้นนอกจากเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณแล้ว มีกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยการจัดกิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ซึ่งมีการใช้แบบประเมิน Pre-test และ Post-test องค์ความรู้ของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 18 รูป/คน มีผลลัพธ์ดังนี้

Table chart 1: Result of Pre-test and Post-test

องค์ความรู้เรื่องการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ	ก่อนอบรม Pre-test	หลังอบรม Post-test
1. ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่านวัตกรรม	2.83	4.78
2. ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าชุมชนวิถีพุทธ	2.16	3.74
3. ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสัมมาอาชีพตามหลักพุทธธรรม	2.96	4.08
4. ผลผลิตชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน	3.63	4.32
5. การขยายตลาดผลผลิตชุมชนในยุคดิจิทัล	2.50	3.56
6. การสร้างเครือข่ายผลผลิตชุมชนบนพื้นที่สูง	2.69	4.45
7. การพัฒนาการผลิตชุมชนต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรม	3.35	5.35
8. การสร้างคุณค่าและเรื่องราวของสินค้าชุมชน	2.29	4.90
9. พระสงฆ์มีส่วนในการหนุนเสริมนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ	3.20	3.27
10. พระสงฆ์มีส่วนในการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อช่วยแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนบนพื้นที่สูง	2.16	2.83

จากการจัดกิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” พบว่า ผู้เข้าอบรมได้รับความรู้ที่เพิ่มมากขึ้น ดังนี้ ก่อนอบรม/Pre-test มีค่าเฉลี่ยรวม 2.78 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.49 และหลังอบรม/Post-test มีค่าเฉลี่ย 4.14 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.75 มีความรู้และความสนใจในด้านการสร้างคุณค่าและเรื่องราวของสินค้าชุมชนมากที่สุด และการพัฒนาการผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ผู้เข้าอบรมมีความเห็นว่าพระสงฆ์มีส่วนในการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อช่วยแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนบนพื้นที่สูงในระดับน้อย

2) การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง พบว่าจากการจัดกิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ผ่านระบบ ZOOM นี้ และประเมินผลด้วย Google พบว่า มีค่าเฉลี่ยรวม 3.42 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.76 ในด้านต่างๆ ดังนี้

Table chart 2: Result of Evaluation

การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ	ผลการประเมิน
1. การตั้งชื่อแบรนด์/สโลแกน/คำขวัญของสินค้าชุมชน	2.96
2. การแปรรูปสินค้าชุมชนหรือการพัฒนาคุณภาพสินค้า	2.96
3. การออกแบบโลโก้/การออกแบบบรรจุภัณฑ์	4.15
4. การหาช่องทางการจัดจำหน่าย/สถานที่ขายสินค้าชุมชน	2.18
5. การรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งเครือข่ายสินค้าชุมชน	2.50
6. การสร้างคุณค่าและเรื่องราวของสินค้าชุมชน	3.30
7. การพัฒนาการผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรม	3.86
8. ผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน	4.15
9. การสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง	4.50
10. การขยายตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนในยุคดิจิทัล	3.86

ผลลัพธ์จากการจัดกิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” พบว่า ผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่เห็นถึงความสำคัญของการสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงมากที่สุด และการออกแบบโลโก้/การออกแบบบรรจุภัณฑ์ โดยมีความเห็นว่าผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้

นอกจากนี้ มีกิจกรรมการประกวดออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง เพื่อนำไปใช้ในกระบวนการตลาดเพื่อหนุนเสริมเศรษฐกิจชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อยอดจากกิจกรรมที่ 2 โดยนิสิตชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นปีที่ 4 ซึ่งเป็นผู้สังเกตการณ์วิจัย ได้ทำการออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ ภายใต้สัญลักษณ์ “ชายดีของดอย” ออกมา 6 แบบ และทำคัดเลือกโดยตัวแทนจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมในระบบ ZOOM จำนวน 10 ราย จนได้สลากโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง จำนวน 1 แบบ โดยมีการพัฒนาแบบของสลากโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนร่วมในลำดับต่อมาพร้อมกับผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน จากอาจารย์ประจำภาควิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ

Picture 1: Logo Prototype of Local Product

โดยคณะวิจัยได้ทำการพัฒนารูปแบบเพื่อรองรับการขยายตลาดสินค้าชุมชนเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อไป โดยอาศัยหลักกรรมขององค์กรด้วยการส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ (ศึกษา) เพื่อยกระดับในการประกอบสัมมาอาชีพ ด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นสินค้าต้นแบบ ภายใต้สัญลักษณ์“ขายดีของดอย”จำนวน 3 ชิ้น คือ (1) **การพัฒนาคุณภาพสินค้า** “ข้าวดอยดอกแดง กินดีมีแรง” การรวมข้าวสายพันธุ์ท้องถิ่นจาก 3 สายพันธุ์ ปริมาณ 1 กิโลกรัม ราคา 50 บาท (2) **การพัฒนาสินค้าด้วยการแปรรูปวัตถุดิบ** “กาแฟห้วยบง ตี๋มจนหลงดอย” เป็นเมล็ดกาแฟคั่วกลาง ปริมาณ 250 กรัม ราคา 150 บาท (3) **การพัฒนาบรรจุภัณฑ์หรือหีบห่อ** “ผ้าทอวัดจันทร์ ผูกพันธ์สายใย” คือ ยามทอมือ ราคา 200 บาท การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนนี้เป็นกระบวนการหนึ่งในการหนุนเสริมการแก้ปัญหาความยากจนเพิ่มรายได้ให้มากขึ้น ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้ในระดับขั้นต้น

QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านดอกแดง

Picture 2: Model of Local Product from Dok Dang Village

QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านห้วยบง

Picture 3: Model of Local Product from Huaybong Village

QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านวัดจันทร์

Picture 4: Model of Local Product from Ban Chan Village

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบนี้ ได้ทำการประเมินผลความพึงพอใจต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 ราย พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจมากที่สุดในด้าน (1) ตราสัญลักษณ์ (2) การกำหนดราคาสินค้า (3) ปริมาณสินค้า (4) ขนาดของสินค้า (5) การจัดหีบห่อสินค้า (6) ข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน (7) การออกแบบสติ๊กเกอร์ (8) การตั้งชื่อสินค้า (9) การตั้งคำคุณลักษณะสินค้า และ (10) ภาพสินค้า ซึ่งทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าจะสามารถขยายช่องทางการตลาดและเพิ่มยอดขายได้มากขึ้น เมื่อมีการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้วยหลักการ (1) สัมมาอาชีวะ (2) สาธารณธรรม (3) ภูมิธรรมภูมิปัญญา ตามหลักการแห่งบวรในพระพุทธศาสนาและการหนุนเสริมด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบทั้ง 3 ขึ้น โดยนิตินิติบัญญัติชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จำนวน 100 ราย พบว่า ซึ่งเป็นผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายในช่วงอายุ 18-25 ที่มีพฤติกรรมซื้อสินค้าในระบบออนไลน์มากกว่าช่วงวัยอื่น โดยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับดีมากในทุกด้าน (1) ตราสัญลักษณ์ (2) การกำหนดราคาสินค้า (3) ปริมาณสินค้า (4) ขนาดของสินค้า (5) การจัดหีบห่อสินค้า (6) ข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน (7) การออกแบบสติ๊กเกอร์ (8) การตั้งชื่อสินค้า (9) การตั้งคำคุณลักษณะสินค้า และ (10) ภาพสินค้า การประเมินนี้เป็นการสร้างความเชื่อมั่นโอกาสในการจำหน่ายสินค้าชุมชน ซึ่งคาดว่าจะได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้บริโภค โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่จะส่งเสริมให้เกิดความสนใจและภาคภูมิใจในสินค้าท้องถิ่นในแต่ละชุมชน ซึ่งสามารถสร้างรายได้และช่วยยกระดับเศรษฐกิจชุมชนได้

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดทำตัวอย่างโลโก้และสติ๊กเกอร์สินค้าทั้ง 3 แบบ รวมทั้งผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบจำนวน 3 ขึ้น ส่งมอบให้ชุมชน และคณะผู้วิจัยได้ทำการประชาสัมพันธ์สินค้าอย่างละ 50 ขึ้น เพื่อทำการทดลองจำหน่ายทั้งทางตรงสู่ผู้บริโภค (Direct market) และเฟสบุ๊คเพจ ชื่อเพจ “Kaidee Kongdoi” เพื่อรองรับการขยายตลาดออนไลน์เบื้องต้นให้กับชุมชนทั้ง 3 แห่ง ซึ่งจะเป็นอีกช่องทางในการเพิ่มรายได้

โครงการวิจัยนี้มุ่งเน้นพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของด้วยการสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าชุมชนบนพื้นที่สูง มีความเป็นอัตลักษณ์แตกต่างจากชุมชนทั่วไป หน่วยงานของพระสงฆ์ไทยได้ตั้งองค์กรพระธรรมจาริก และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดตั้งหน่วยบริการวิชาการชื่อพระบัณฑิต-อาสา มีวัตถุประสงค์ให้พระในสังกัดนำพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่และสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของราษฎรบนพื้นที่สูง ทำให้ชุมชนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ส่งบุตรหลานเข้ามาบรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณร พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแผ่สู่กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงและส่งเสริมให้ประชาชนประกอบสัมมาอาชีวะโดยจัดการอาศรมหรือวัดให้เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้

ในโลกยุคปัจจุบันปรากฏการณ์บริโภคนิยม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนชนชาติพันธุ์สถานะในปัจจุบัน แต่ยังมีอีกกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่กำลังผสมผสานวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนกลับทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าหรือสินค้าทางชาติพันธุ์ การขายวัฒนธรรม ธุรกิจชาติพันธุ์ การทำให้กลายเป็นตลาดทางวัฒนธรรม การทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า และชนชาติพันธุ์ยังได้ปฏิบัติสมาธิอาชีวะ คือ ประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งสอดคล้องกับ องค์มรรค 8 หรือหนทางแห่งการดำเนินชีวิตที่จะทำให้ไปสู่เป้าหมายแห่งสันติสุข ได้ปฏิบัติตามแนวทางซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา คือ ทิฐุธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชีวิตนี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ (1) อุภยานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่ได้มา (3) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี (4) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ หรือเรียกอีกอย่างว่า สันโดษ ที่แปลว่า ยินดีพอใจในสิ่งที่ตัวเองแสวงหาได้มาด้วยความชอบธรรม พระสงฆ์ไทยนิยมเรียกว่า คาถาเศรษฐี 4 คำ คือ อุ อา กะ สะ จึงทำให้ประชาชนมีโอกาสได้นำวัตถุกลายเป็นสินค้า และได้นำไปสู่การมีเครือข่ายที่จะนำสินค้าชุมชนไปสู่การมีโอกาสการค้าขายได้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิมในอดีต ซึ่งกระบวนการที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกได้มีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน ได้นำพระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน เกิดสันติสุขในสังคมไทยบนพื้นที่สูงมากขึ้นตามลำดับ

Picture 6: Phrakru Pisitpattanasan, Karen New Year Celebration, December 12, 2022

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยนี้ได้พบองค์ความรู้ใหม่ของการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เรียกว่า ปากเกอะญอโมเดล 5 ประการ ดังนี้

1. การพึ่งพาตนเอง ชุมชนปากเกอะญอส่วนใหญ่อยู่บนพื้นที่สูง การเดินทางคมนาคมไกล ยากต่อการที่รัฐจะมาพัฒนา ด้วยภูมิประเทศที่สูงและคมนาคมลำบาก พระสงฆ์และประชาชนบนพื้นที่สูงจึงมีศักยภาพและการปรับตัวที่จะพัฒนาโดยการพึ่งตนเองโดยธรรมชาติเป็นหลักการพัฒนาพื้นที่เบื้องต้นด้วยความพยายามเพื่อที่จะดำรงชีวิตและครอบครัวให้รอดได้ทุกสถานการณ์

2. การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ บนพื้นที่สูงส่วนใหญ่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนทางธรรมชาติได้อย่างดีเยี่ยม มีภูมิปัญญาพันธุกรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เช่น ผ้า จักสาน อาหาร

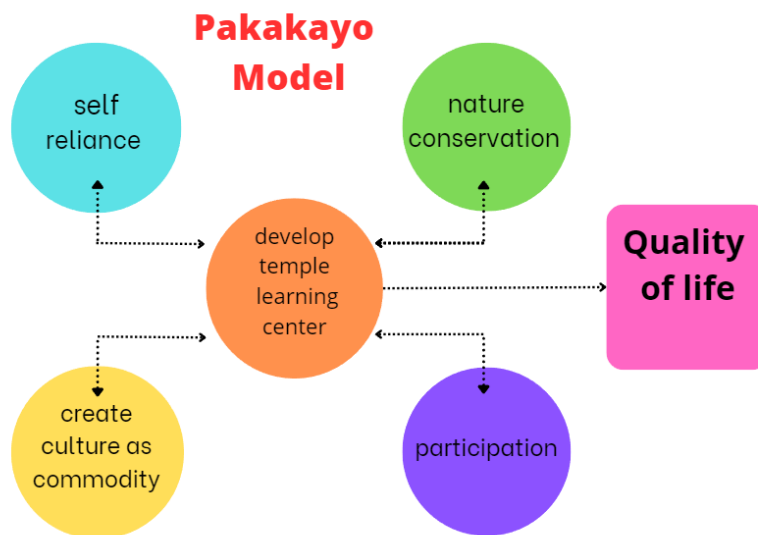
3. การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ พระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาได้จัดทำวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ด้านศาสนาเน้นศึกษาเรื่องไตรสิกขา คือ ศีล (สมาธิอาชีวะ) สมาธิ (เพียรประกอบอาชีพ) ปัญญา (พัฒนาและแปรรูปวัตถุให้เป็นสินค้า) อันเป็นส่วนประกอบขององค์มรรค 8 และ

ด้านวัฒนธรรม สังคม การศึกษา ศิลปะ เศรษฐกิจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดในการแสดงบทบาทต่างๆ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศด้วยเพราะพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือในสังคม ถือว่าเป็นนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธที่เกิดขึ้นบนพื้นที่สูงในจากระดับเล็ก ไปสู่ระดับสังคมและสามารถขยายผลไประดับประเทศได้ในอนาคต

4. การมีส่วนร่วม รวมเรียกว่า คำว่า “บ-ว-ร” พระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาแห่งนี้น่าจะได้เปิดโอกาสให้ชุมชนประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน รวมถึงหน่วยงานรัฐ และเอกชนภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ บริหารจัดการชุมชนอันก่อให้เกิดการสร้างสามัคคีให้เกิดขึ้น

5. การสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า ชุมชนบนพื้นที่สูงมีวัฒนธรรมของชาวปะปาเกะญอ มีความเป็นอัตลักษณ์ เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหาร ที่อยู่อาศัย การละเล่น ความเป็นอยู่ ศิลปะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพลังจนกลายเป็นพื้นฐานของสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้ชุมชนทั้งสามแห่งเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ในท่ามกลางกระแสของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์กลายเป็นสินค้า ที่โดดเด่นและยั่งยืน เพราะเริ่มมีชาวไทยและต่างชาติมาท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้นสิ่งเหล่านี้กลายเป็นสินค้าที่มีค่า มีผู้คนทั่วไปอยากจะมาบริโภค

คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์รูปแบบของการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง คือ ปกาเกอญอโมเดล (Pakakayo Model) เป็นกระบวนการส่งเสริมอาชีพพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและนำไปสู่สุขภาวะทางกายและใจหรือคุณภาพที่ดีขึ้น มี 5 ประการ ดังนี้

Picture 6: Model of Pakakayo Model

ปกาเกอญอโมเดล ทั้ง 5 ประการนี้ มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางเชื่อมต่อของกระบวนการทั้งหมด อันจะนำไปสู่ผล คือ ยกระดับให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีสุขที่เรียกว่า สุขภาวะองค์รวม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า พระสงฆ์ที่ทำงานบนพื้นที่สูง มีรูปแบบแห่งการพัฒนาอยู่แล้ว แต่ยังไม่สามารถที่จะจัดเป็นหมวดหมู่ได้ ซึ่งมีรูปแบบการพัฒนา 4 ประการ คือ (1) การพึ่งพาตนเอง ด้วยภูมิประเทศที่สูงประชาชนบนพื้นที่สูงจึงมีศักยภาพและการปรับตัวที่จะพัฒนาโดยการพึ่งตนเอง เป็นเบื้องต้นด้วยความพยายามเพื่อที่จะดำรงชีวิตและครอบครัวให้รอดได้ (2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้นทุนทางธรรมชาติได้อย่างดีเยี่ยม และยังได้รักษาวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ปกากะญอ ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา การแต่งกาย วิถีชีวิตยังดำรงไว้เป็นอย่างดี (3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา ศิลปะ เศรษฐกิจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน (4) การมีส่วนร่วม พระสงฆ์ท่านได้เปิดโอกาสให้ชุมชนประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน รวมถึงหน่วยงานรัฐ และเอกชนข้างนอกมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดและชุมชนควบคู่กันไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระสงฆ์มีการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลกจึงมีบทบาทสำคัญทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำชุมชนและเป็นปราชญ์ที่ชาวบ้านนับถือบูชาอยู่แล้ว จึงสอดคล้องกับผลการวิจัยของทาริตา แดงเส็งและคณะว่า “วัดศูนย์กลางทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ วัดจึงกลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคี และให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งๆ ได้” (Tangseng, Thongrung, and Wongwatthanaphong, 2020)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก สามารถสร้างการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตตามแนวทางแห่งหลักพุทธธรรมคือองค์มรรค หนทางแห่งความสุข ทั้งระดับทางกายภาพและจิตภาพ แม้จะมีผลไม่ครบสมบูรณ์แบบก็ตาม ส่วนการส่งเสริมทางด้านแก้ไขความยากจนที่เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม สิ่งแวดล้อมที่มีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์นั้น ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงลงมาการที่จะไปแก้ไขความยากจนโดยตรงทางเศรษฐกิจโดยตรงสำหรับพระสงฆ์นั้น เป็นไปได้ยาก การกิจสำคัญของพระสงฆ์บนพื้นที่สูงคือการนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ประชาชน เพื่อเกิดสันติสุขทางด้านจิตใจไปพร้อมกันกับการส่งเสริมสัมมาอาชีวะด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบนพื้นที่สูงมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งอยู่แล้ว จึงได้สร้างอาศรมหรือวัดให้เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

พระสงฆ์ยังยกระดับสู่การท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์เป็นกระบวนการทำให้ชาติพันธุ์กลายเป็นวัตถุทางวัฒนธรรม (Duangwises, 2022) ที่เรียกว่า สร้าง พัฒนาคุณภาพชีวิตโดยคำนึงถึงคุณค่าของความเป็นคนและความสุขทางด้านจิตใจของ สอดคล้องกับ แนวคิดของมนูญ มุกข์ประดิษฐ์ว่า “คุณค่าที่แท้จริงและการแก้ปัญหาของมนุษย์เพื่อความอยู่ดีมีสุขสุข จึงต้องมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การแจกจ่าย การสร้างงาน ฯลฯ จะต้องเป็นสัมมาเศรษฐกิจ คือเป็น เศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชนระบบนิเวศและโลกเป็นส่วนรวมด้วยเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์” (Mukpradit, 2002) และการมีปกากะญอโมเดล ทั้ง 5 ประการดังกล่าว มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางเชื่อมต่อของกระบวนการทั้งหมด อันจะนำไปสู่ผล คือ ยกระดับให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีสุขที่เรียกว่า สุขภาวะองค์รวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า “ประกอบด้วยชีวิต สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคม” (2008) พระสงฆ์มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ประชาชนบนพื้นที่สูงประกอบสัมมาอาชีวะ ตามแนวทางแห่งองค์มรรค 8 ควบคู่กันไปโดยใช้สถานที่อาศรมและวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปศาสตร์ต่างๆ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในมงคลสูตรว่า “สิปปี จังหวัด..เอตม-

มงคลมุตตม” (Pali Tripitaka: 25/264/385) แปลว่า ความเป็นผู้มีศีลปะ (ขำณาญการในสัมมาชีพนั้น) เป็นมงคลสูงสุดของชีวิต (Thai Tripitaka: 25/264/7) การประกอบสัมมาอาชีวะนี้นับว่าเป็นชุมชนวิถีพุทธที่ทำให้คุณภาพชีวิตอยู่อย่างสันติสุข

สรุป

ประเทศไทยอยู่ในภาวะที่กำลังพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับประเทศให้เป็นประเทศรายได้สูง ที่มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เพื่อวางรากฐานที่มั่นคงให้กับเศรษฐกิจไทยโดยการส่งเสริมเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดการยกระดับมาตรฐานการครองชีพและความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคโดยการจัดการกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ของสังคมเพื่อนำไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นและการเสริมสร้างพลังของประชาชน พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ปัจจุบันพระสงฆ์ไทยมีหน้าที่ การศึกษา เผยแผ่ และสาธารณูปการ พระสงฆ์ไทยที่อยู่บนที่สูงมีหน่วยงาน 2 หน่วยงาน คือ (1) พระบัณฑิตอาสาซึ่งอยู่ภายในหน่วยงานมหาวิทยาลัย (2) พระธรรมจาริกอยู่กำกับดูแลของคณะสงฆ์ไทยโดยตรง พระสงฆ์ทั้ง 2 หน่วยงานนี้มีการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงมีรูปแบบโมเดล 5 ประการคือ (1) การพึ่งพาตนเอง ชุมชนปกากะญอส่วนใหญ่อยู่บนพื้นที่ด้วยภูมิประเทศที่สูงและคมนาคมลำบาก พระสงฆ์และประชาชนบนพื้นที่สูงจึงมีศักยภาพและการปรับตัวที่จะพัฒนาโดยการพึ่งตนเองโดยธรรมชาติเป็นหลัก การพัฒนาพื้นที่เบื้องต้นด้วยความพยายามเพื่อที่จะดำรงชีวิตและครอบครัวให้รอดได้ทุกสถานการณ์ (2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา ศิลปะ เศรษฐกิจ (4) การมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้ชุมชนประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน (บ-ว-ร) รวมถึงหน่วยงานรัฐ และเอกชนภายนอกมีส่วนร่วมคิด ร่วมบริหารจัดการชุมชนอันก่อให้เกิดการสร้างสามัคคีให้เกิดขึ้น (5) การสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า ชุมชนบนพื้นที่สูงมีวัฒนธรรมเช่นภาษา การแต่งกาย อาหารที่อยู่อาศัย การละเล่น ความเป็นอยู่ของชาวปกากะญอมีความเป็นอัตลักษณ์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพลังจนกลายเป็นพื้นฐานของสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้ชุมชน พระสงฆ์บนพื้นที่สูงมีการกิจสำคัญคือ สร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ด้วยการส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้สู่การยกระดับให้ประชาชนได้พัฒนาฝีมือในการเพียรประกอบสัมมาอาชีวะเพื่อให้เกิดสันติสุขในครอบครัวและสังคมอันจะยกระดับไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนของประเทศชาติต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 เมื่อได้รับการอนุมัติให้ทำงานวิจัยแล้วควรลงพื้นที่เก็บข้อมูล ทำเครื่องมือวิจัยให้สมบูรณ์บันทึกข้อมูล โดยเร่งด่วน เพื่อที่จะได้ทำงานวิจัยให้จบโดยเร็วตามระยะเวลาที่กำหนด หากรอการอนุมัติงบประมาณแล้วค่อยลงพื้นที่วิจัยอาจจะทำวิจัยไม่ทัน เนื่องจากเป็นงานวิจัยโครงการชุด

1.2 การพัฒนาศักยภาพของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสา เนื่องจากพระสงฆ์ทั้ง 2 หน่วยงาน ที่อยู่มานานก็จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาประชาชนได้มีประสิทธิภาพมาก ส่วนใหญ่ก็จะเน้นด้านพัฒนาด้านศาสนาอย่างเดียว ควรนำหน่วยงานเอกชนหรือรัฐมามีส่วนร่วมทำวิจัยและสนับสนุนให้พระสงฆ์

ชุมชนเพิ่มศักยภาพ พัฒนา ยกระดับในการทำสินค้าให้มีคุณภาพ และส่งเสริมนำเอาสินค้าเข้ากระบวนการผลิตที่ถูกต้องตามกฎหมายและยกระดับสินค้าสู่เวทีตลาดในระดับชาติ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ผู้วิจัยควรพิจารณาเรื่องที่ทำวิจัย สอดคล้องกับบุคคล เวลา งบประมาณ เพราะส่งผลจะไปแก้ไขความยากจนโดยตรงนั้นค่อนข้างเป็นไปได้ยาก นอกจากเป็นผู้ทำหน้าที่สนับสนุน มีส่วนร่วมกับการแก้ไขปัญหาความยากจนเท่านั้น

2.2 การพัฒนาเชิงพื้นที่บนพื้นที่สูงซึ่งมีภูมิปัญญา วัฒนธรรมของชนชาติพันธุ์เป็นมรดกอยู่แล้ว ควรยกระดับ พัฒนานำมรดกเหล่านี้มาวิจัย เพื่อเป็นจุดเด่นของเศรษฐกิจฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงต่อไป

References

- Duangwiset, N. (2014). *Ethnicity and Neoliberalism*. Bangkok: Puppet Printing Co., Ltd.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Pali Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.
- _____. (1996). *Thai Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.
- _____. (2022). *Mahachulalongkornrajavidyalaya University Development Plan, Phase 13 (2023-2027)*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Mukpradit, M. (2002). *The Middle Path in the Tripitaka and the Middle Path in the Concept of Sufficiency Economy under the Royal Initiative*. (Doctoral Dissertation). Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.
- Phra Metheedhammachan. (2022). *Mahachulalongkornrajavidyalaya University Development Plan Phase 13 (2023-2027)*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Phromkhunaporn. (2008). *Buddhist Holistic Health*. Bangkok: Sahamit Printing and Publishing Co., Ltd.
- Phra Suteerattanapandit. (2021). *Cultural Heritage Management in Buddhism*. Bangkok: The Law of Printing.
- Phramahasuthit Apakaro (Oun). (2005). *Learning Innovation: People, Communities and Development*. Bangkok: Phisit Thai Offset.
- Sirasunthorn, P. (2013). *Concepts, Theories, Techniques and Applications for Social Development*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Taengseng, T., Thongrung, N., & Wongwatthanaphong, K. (2020). The Community Development Based Buddhist Way of Life. *Journal of Modern Learning Development*, 5(4), 239-253.
- Wasi, P. (1997). *Monks and Social Literacy*. (2nd ed.). Bangkok: Mo Ban Publishing House.
- _____. (1999). *Sufficiency Economy and Civil Society*. Guidelines for Revitalizing the Economy and Society. Bangkok: Local Doctor.